

Drátenictví a jeho soudobá podoba, se zvláštním zřetelem na tvorbu Pavla Adamce z Vizovic

Jana Koštuříková

Drát provází lidstvo již od pravěku, kdy se lidé naučili pracovat s kovy a jejich slitinami. Díky jeho složité výrobě byl po několik tisíciletí velmi vzácným materiálem, z něhož se zpočátku vedle šperků, dekorativních a kultovních výrobků vyráběly také zbraně a zbroj. Již staří Keltové uměli použít železný drát ke zpevnění prasklých či jinak poškozených nádob tzv. *heftováním*. Tato stará technika spočívala v pevném utažení drátu, jenž spojoval dvě díry vyvrtané v protilehlých stranách prasklin. V antice našel drát uplatnění také jako konstrukční prvek ve stavebnictví a mimo to se poprvé ve větší míře začal užívat i jako běžný materiál pro hospodářskou a zemědělskou výrobu ve městě i na vesnici, což ostatně přetrvalo až do středověku. V 16. až 17. století se z Balkánu přes Uhry na Slovensko a k nám postupně rozšířila dnes známější drátěnická technika oplétání poškozených nádob drátěnou sítí. Za těchto podmínek byl již jen krůček ke vzniku dráténictví jako plnohodnotného řemesla (VONDRUŠKOVÁ 2002, 12–13). Slovenští „drotáři“ povýšili drát na úroveň tradičních řemeslných materiálů. Jeho nositelé na rozdíl od jiných lidových řemeslníků a výrobců nevyužívali regionální přírodní zdroje, ale zužítkovávali průmyslově vyráběný materiál. Jeho poměrně snadná dostupnost (díky blízkosti a kontaktům se slezskými a severomoravskými železárnami), jednoduchá výrobní technika, malé nároky na pracovní náčiní a pomůcky a v neposlední řadě i druhová skladba vybavení domácností zapříčinily prudký rozvoj řemesla, k němuž přispělo také zrušení nevolnictví a následný volný pohyb obyvatel mezi vesnicemi a městy.

Rozvinutí původně vedlejšího vandrovního zaměstnání nejchudších vrstev obyvatel severozápadního Slovenska (Horní Pováží, Kysuce, Orava) se datuje zhruba od poloviny 18. století a zhruba o sto let později se rozvinulo také na Spiši. Zpočátku se opravovaly pouze poškozené a rozbité dřevěné, hliněné a proutěné nádoby sešíváním a oplétáním. Masové rozšíření keramického nádobí postupně vytvořilo poptávku po řemeslnících, kteří je dokázali zpevnit a opravit. Tento způsob přivýdělku

Obr. 1: Drátěnické oblasti na Slovensku. Reprodukce z publikace K. Guleja: *Svet drotárov*, Martin, 1992. |

se postupně vyprofiloval v řemeslo vykonávané dílenským i manufakturním způsobem. To s sebou přineslo rozšíření nabídky drátenických výrobků i jejich technického a výtvarného pojetí a ornamentiky. Vyráběly se předměty denní potřeby, jako byly *lžičky, naběračky, ruční šlehače, vidličky na maso, rošty na pečení, napařováky, věšáky, cedníky, naběračky, podložky pod žehličky, košíky a misky, podnosy, stojany, květináče, čistítka dýmek, klece, pasti na hlodavce, bytové doplňky, hygienické potřeby, dětské hračky*, ale také potřeby pro hotely (*stojany na vaření vajec, košíky na vaření brambor*), hostince (*nosiče na půllitry*), i vybavení pro květináře, ovocnáře, včelaře, rybáře či obchody.¹

Na přelomu 19. a 20. století existovaly tři formy provozování řemesla: **1) podomácká výroba** spočívající především v oplétání nádob pro hrnčáře, kterou prováděla během roku celá rodina; **2) pochůzková forma výroby** vyznačující se opravou poškozeného hliněného nádobí, porcelánu i skla a podomním prodejem drátěných výrobků slovenskými vandrovními dráteníky; **3) dílenská**, provozovaná manufakturním a průmyslovým způsobem organizace drátenické produkce, kterou zakládali a vedli slovenští „drotáři“ po celém světě (největší a nejúspěšnější podniky vznikly v Rusku a USA).²

Od poloviny 19. století se dráteníci začali specializovat také na opravy poškozeného plechového a smaltovaného nádobí. Na konci 19. a začátku 20. století bylo drátenické řemeslo počtem výrobců, různorodostí výrobků i kvalitou prezentace na svém vrcholu. Drátenictví se za dobu svého trvání věnovalo obyvatelstvo z více než 150 slovenských obcí, z nichž za prací do světa odešlo ročně až 10 000 osob (VONDRUŠKOVÁ 2002, 19).

V období první republiky začalo drátenictví coby prosperující řemeslo postupně upadat, až v polovině 20. století ve své původní podobě v podstatě zaniklo. Teprve před několika desetiletími byl na Slovensku drát opět znovuobjeven jako zajímavé výtvarné médium. Nositeli této novodobé ruční práce s kovovým vláknem se stali vedle lidových řemeslníků navazujících a uchovávajících poselství starých mistrů také řemeslníci uměleckého řemesla a výtvarníci, jejichž tvorba se odvíjela v intencích moderního umění.³

Na našem území rostl zájem o tuto tradiční, byť ne původem českou rukodělnou techniku, pozvolna od 80. let 20. století především v oblasti volnočasových aktivit. V devadesátých letech její obliba ještě vzrostla díky změně společensko-hospodářských poměrů a patřičnému zájmu veřejnosti i organizátorů různých akcí prezentující toto řemeslo. Příznivá situace umožnila většině dráteníků spojit svou zálibu s provozováním živnosti a se zajištěním stabilnějšího výdělku. Vyrůstající zájem i počet novodobých dráteníků vedl v roce 1999 dokonce k založení občanského sdružení *Cech česko-moravských uměleckých dráteníků*, které se soustřeďuje především na propagaci řemesla na veřejnosti. V současnosti vykazuje přes padesát registrovaných členů (www.cech-drateniku.sweb.cz).

Soudobí dráteníci pocházejí převážně z řad nadšenců-amatérů, kteří si potřebnou technologii výroby a um osvojují na základě dostupných informací a vlastních dovedností. Obdobně jako v minulosti zůstává provozování živnosti odvislé od pružného reagování na poptávku po těchto výrobcích a službách. V návaznosti na preference současných zákazníků se novodobí dráteníci již nevěnují účelovému drátování

Obr. 2: Pavel Adamec při tzv. zdobném oplétání nádoby, Nový Hrozenkov, 2019.
Foto: R. Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

(opravám poškozeného keramického nádobí) zdaleka v takovém měřítku jako dříve, byť požadavek na prodloužení jeho životnosti přetrvál až do současnosti. I přes tyto spíše ojedinělé případy dnes převládá *zdobné drátování* a prodej nového keramického zboží, které slouží jako dekorace do současného interiéru nebo exteriéru – např. různé druhy košíků, misek, svícňů či věšáků. K tradiční hrnčině a keramice se běžně přidává sklo, přírodní materiály a nové druhy drátů, často s lepšími užitkovými vlastnostmi a zajímavým vzhledem. V rukou novodobých dráteníků ožívají v neobvyklých vzájemných kombinacích i ve spojení s rozličnými, v minulosti neznámými materiály (např. plastem, škvárou, plexisklem aj.) a vytvářejí originální novotvary rozšiřující tradiční tvarosloví o další vizuální i obsahový rozměr, které s původními mistry spojuje jen ruční zpracování drátu a některé výrobní postupy, tedy forma, nikoliv funkce. Ostatně samostatné umělecké artefakty sloužící pouze k dekoraci či k prezentaci zručnosti a talentu svého zhotovitele lze zaznamenat u některých původních slovenských „drotárov“ provozujících dílenskou produkci v zahraničí již na přelomu 19. a 20. století. Na Slovensku je tato tendence posouvající hranice řemesla do oblasti umělecké činnosti patrná od 40. let 20. století.

Na území zlínského regionu byl ještě donedávna nositelem zmiňované rukodělné techniky dráteník z Vizovic, který se svému řemeslu s láskou a plným nasazením věnoval více jak dvacet let. Pavol Adamec (6. 3. 1951–20. 11. 2020) patřil mezi významné osobnosti Zlínska. Svou dlouholetou a soustavnou aktivitou v oblasti lidové

Obr. 3: Ukázka tzv. *zdobného oplétání nádob*, nerezový drát, Nový Hrozenkov, 2019.
Foto: R. Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

řemeslné výroby se zařadil mezi nejvýznamnější a v kraji zcela ojedinělé soudobé nositele tradic rukodělného zpracování drátu a výrobce drátěných užitek a dekorativních předmětů. Jeho tvorba vědomě navazovala na poselství starých mistrů a současně nabývala nové formy a obsahy plynoucí z role, kterou dnes toto řemeslo zastává v životech nás – odběratelů. Za dobu své drátenické činnosti si spolehlivě osvojil všechny pracovní dovednosti a techniky nutné pro provozování tradičních postupů zpracování kovového materiálu a současně je kvalifikovaně prezentoval a předával dalším generacím.

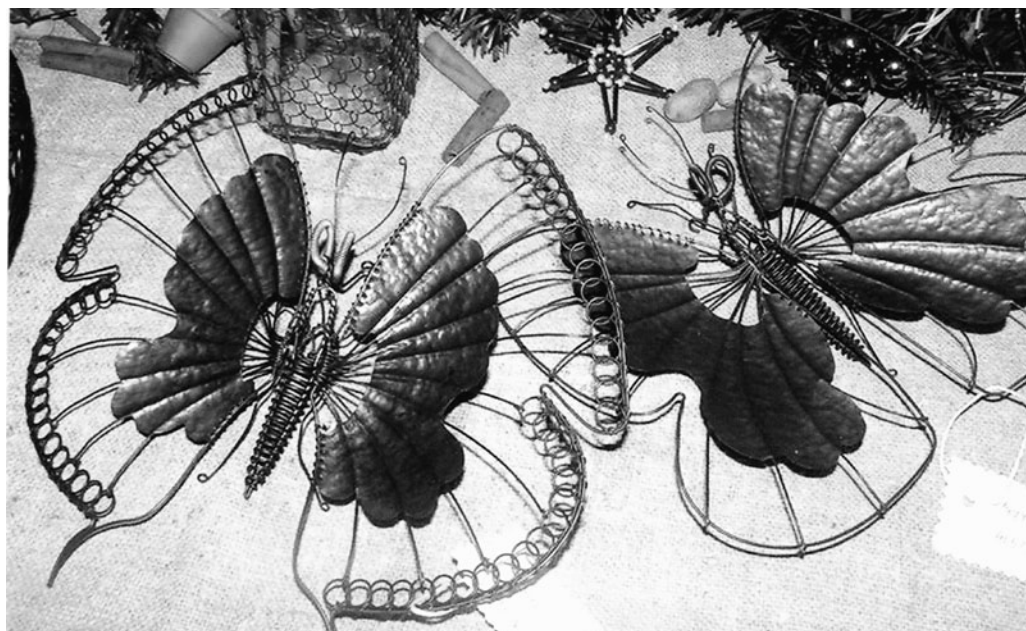
Rodák ze slovenské Seredi prožil díky svému sňatku s vizovickou rodačkou dvacet pět let svého života v tomto malebném městečku proslulém Jelínkovou slivovicí a vizovickým pečivem. Zde se také v roce 2000 započala jeho plodná dvacetiletá drátenická dráha. Během ní se úspěšně zabýval opravou rozbitých kameninových hrnců a výrobou rozmanitých drátěných užitek a dekorativních předmětů do domácnosti, dekorativních výrobků a plastik. Za vznikem jeho vášně přitom stál žert a uzavřená sázka se sousedem. Ta zapříčila, že se tehdy osmačtyřicetiletý vyučený nábytkář skutečně drátovat naučil a sázku vyhrál. Zařadil se tak k většině novodobých dráteníků rekrutovaných z řad samouků. Učednické začátky nebyly lehké. Zlom přišel teprve v roce 2002 a 2003, kdy absolvoval drátenické kurzy vedené prvním českým drátenickým mistrem Petrem Musilem v Třebáni. Ty ho nevyškolily pouze v základních technikách, ale umožnily mu proniknout hlouběji do tajů řemesla. Nabyté poznatky a dovednosti podstatně ovlivnily jeho další tvorbu, která postupem času dosáhla vynikající technické i umělecké úrovně.

Obr. 4: Zdobné opletení nové keramické nádoby, 2008. Výrobky P. Adamce.
Foto: J. Adamcová, soukromý archiv tvůrce.

Obr. 5: Hlava Krista, černý vázací drát, bronzový nástřík, autor P. Adamec, 2005.
Foto: J. Adamcová, soukromý archiv tvůrce.

Obr. 6: Výrobky P. Adamce z drátu a plechu. Foto: J. Adamcová, soukromý archiv tvůrce. |

Obr. 7: Pohled do výstavy Pavol Adamec – drátenické metamorfózy, hájenka u hradu v Malenovicích, 2020. Foto: R. Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

Obr. 8: Pohled do výstavy Pavol Adamec – drátenické metamorfózy, hájenka u hradu v Malenovicích, 2020. Foto: R. Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

Na směřování jeho výroby měly zásadní vliv dvě skutečnosti: snaha o udržení řemesla a uvědomění si vlastních kořenů. Jeho tvorba proto vědomě navazuje na tradiční slovenské drátenické techniky, které obohacuje o nové postupy využívající spojení tradičních technologií a moderního tvarosloví. Zmíněný způsob zpracování drátu ve spojení se specifickými estetickými i technickými vlastnostmi tvárného kovového materiálu se pro něho stal vhodným výrazovým prostředkem také pro vyjádření jeho uměleckých ambicí.

Pavol Adamec měl široký autorský záběr. Jeho mistrovství v podstatě neznalo hranic, z drátu zvládal zhotovit takřka cokoli a bez problému se přizpůsoboval trhu i přání konkrétního zákazníka. Zařadil se tak k nevelké skupině dráteníků, kteří ještě dnes dokáží nejen scelit hromádku stěpů a odrátovat nádobu tak, aby vypadala jako odrátovaná a zároveň plnila svou funkci, ale i stvořit rozmanité drátěné užítkové, užítково-dekorativní i čistě dekorativní předměty, šperky a další artefakty ryze umělecko-řemeslné povahy pramenící z jejich volné tvorby. Po vzoru starých mistrů si navíc osvojil techniky nutné pro provozování tradičních postupů zpracování plechu. Pro jeho výtvarný potenciál ho rád využíval při realizaci svých autorských vizí, nejčastěji v kombinaci s drátem. Stejně tak bravurně dokázal tento materiál aplikovat účelově k opravám plechových nádob.

Vedle primární drátenické technologie spočívající v opravě a oplétání nádob a výrobě drátěných artefaktů navazujících na bohatý sortiment výrobků starých dráteníků se tento vizovický „drotár“ věnoval také vlastní volné figurální tvorbě. V této poloze dosáhlo jeho umění svého vrcholu. Důležité zastoupení v ní měly vedle různorodých profánních obsahů také sakrální motivy a betlémy. Zvlášť inspirativní prvek v jeho činnosti tvořily rozmanité, často až bizarní nápady jeho zákazníků, v jejichž realizaci dokázal naplno rozvinout své přirozené technické i výtvarné nadání, tvůrčí schopnosti i vrozenou zručnost. Osobitý přístup v uplatnění drátenických technik a pomůcek vlastní výroby mu umožňoval vytvářet tvarosloví technicky i prostorově náročné, odpovídající jeho momentálním výtvarným záměrům, a současně povyšuje jeho tvůrčí tvorby do kategorie autorské originality a nápaditosti.

Jeho mistrovství, poctivý přístup k řemeslu a atraktivita jeho umění spolu s nominací a následným zápisem drátenictví na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva Unesco v roce 2019 se staly základními impulsy k uspořádání jeho autorské výstavy v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně (26. 5 – 31. 10. 2020). Na pozadí historického vývoje fenoménu slovenského drátenictví nabídla prostřednictvím jeho drátenických metamorfóz ucelený pohled na všechny zásadní polohy tohoto řemesla. Představila výběrovou retrospektivu Adamcova díla charakterizovaného širokou škálou účelově i dekorativně opletených kameninových nádob, funkčně různorodých drátěných předmětů určených pro domácnost a volnou tvorbu. Základ expozice tvořila díla zapůjčená autorem, která byla doplněna několika desítkami výrobků nacházejících se ve sbírce zlínského muzea a ve vlastnictví soukromých majitelů. Cestu za poznáním zprostředkovávaly vedle textových a obrazových panelů také interaktivní výstavní prvky, které počítaly i s nejmenšími návštěvníky, a pro ty nejzvědavější byl připraven názorný videodokument předvádějící různé techniky zpracování drátu. Na výstavě byly tyto příklady základního řemeslného fortelu

autora prezentovány výběrem účelově odrátovaných nádob a jejich příběhů z okolí Vizovic. Kolekce jeho soudobých drátenických metamorfóz byla v takovém měřítku ve zlínském muzeu představena vůbec poprvé. Stala se výsledkem intenzivního výzkumu a podrobné foto, i videodokumentace jeho široké produkce, technologických postupů a specifik. Návštěvníkům se tak nabídla jedinečná a současně bohužel i poslední příležitost zhlédnout mistrovo dílo za jeho přímé účasti a spolupráce na její přípravě. Pavol Adamec zemřel krátce po skončení výstavy dne 20. listopadu 2020 ve věku nedožitých 70 let. Díky systematické a podrobné muzejní dokumentaci však jeho odkaz zůstane zachován, stejně jako hluboká vzpomínka v srdcích nás všech, kteří jsme měli tu čest poznat tohoto svérázného vizovického „Slováka“ osobně.

Poznámky:

- ¹ Více informací dostupných na <http://www.uluv.sk/sk/encyklopedie/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/drotarstvo/>
- ² Podrobnější informace o historickém vývoji řemesla a jeho organizaci prodeje jsou dostupné na <http://www.uluv.sk/sk/encyklopedie/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/drotarstvo/>
- ³ Největší zásluhu na dokumentaci a popularizaci drátenického řemesla nese od 60. let 20. století budačinské pracoviště Povážského múzea v Žilině a Ústredie ľudovej umeleckej výroby (ÚLUV) v Bratislavě. Více info na www.uluv.sk nebo www.pmza.sk.

Literatura:

DRÁPALA, D. 2003: Drátenické metamorfózy. In: NR 2/2003, ročník XIII, 94–97.

FERKO, V. 1985: Svetom, moje, svetom... Bratislava.

GULEJA, K. 1992: Svet drotárov. Martin.

VONDRUŠKOVÁ, A. 2002: Drátenictví. Praha.

Internetové zdroje:

ÚLUV – Drotárstvo. Dostupné z <http://www.uluv.sk/sk/encyklopedie/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/drotarstvo/>

Cech dráteníků. Dostupné z <http://cech-drateniku.sweb.cz>